

หลักการใช้อาวุธของตัวละครในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ Weapon Handling Principles of Khon's Male Protagonist in Ramakien

วิศรุต อาษาศรี^{1*}

Wisarut Arsasree^{1*}

¹ สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร 10300

¹ Department of Performing arts, Suan Sunandha Rajabhat University Bangkok 10300

* Correspondence to E-mail: b_w_amsin@hotmail.com

Received: 28 November 2018; Revised: 24 March 2019; Accepted: 17 April 2019

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องหลักการใช้อาวุธของตัวละครในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มารูปแบบลักษณะของอาวุธที่ใช้เป็นอุปกรณ์หลักในการแสดง ตลอดจนหลักและวิธีการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ของกรมศิลปากร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การฝึกปฏิบัติจากศิลปินแห่งชาติผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยโขนพระ ตลอดจนประสบการณ์ในการสอนและการแสดงโขนบทบาทตัวละครของผู้วิจัยที่มีมานานกว่า 17 ปี ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะอาวุธที่ใช้ในการแสดงโขนมาจากวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ภาพจิตรกรรม ประติมากรรมรูปปั้นเทพเจ้าที่ปรากฏตามคติความเชื่อทางศาสนา ฮินดู ตลอดจนการเลียนแบบอาวุธจริงเป็นเค้าโครงนำมาสร้างให้เหมาะสมสำหรับการแสดงโขน โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ 1) อาวุธสั้น 2) อาวุธยาว 3) อาวุธพิเศษ ซึ่งมีหลักการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) การจับอาวุธ มี 7 ลักษณะ ได้แก่ 1) แบบกำอาวุธ 2) แบบคืบอาวุธ 3) แบบนิ้วหนีบอาวุธ 4) แบบหนีบอาวุธกับฝ่ามือ 5) แบบท่าพนมมือ 6) แบบมือล่อแก้ว 7) แบบมือจีบ ที่ใช้ในการแสดงโขนประกอบด้วย การรื้อหน้าพาทย์ ท่ารบ การตีบท การพกพา การวางอาวุธ การหยิบ รับ-ส่งอาวุธ ตลอดจนการถืออาวุธในระดับและ

ตำแหน่งต่าง ๆ ตามสรีระร่างกาย อีกทั้งเทคนิคลีลาในการใช้อาวุธประกอบการรำเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาให้ถูกต้องสวยงาม

คำสำคัญ: หลักการใช้อาวุธ, ตัวพระในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

Abstract

“Weapon Handling Principles of Khon's Male Protagonist in Ramakien” aimed to study the origin and types of weapons used as the main prop in Khon performance, as well as the principles and methods of weapon handling found in Ramakien, the Khon performance by the Fine Arts Department. Data was collected from academic documentation, interviews, observation, participation in the training with the national artist who is the expert in male protagonist dance, as well as accumulation of researcher's personal experience in teaching and performing the role of Khon's male protagonist for more than 17 years at Bunditpatanasilpa Institute, Ministry of Culture.

The results showed that the origin of weapon's types was derived from Ramakien literature, mural paintings and sculpture of gods according to Hindu beliefs, as well as the imitation of real weapons, recreated to be suitable for Khon performance. The types of weapons can be divided into 3 types: 1.Short-ranged weapons, 2.Long-ranged weapons, 3.Special weapons. The principles of weapon handling were as follows. Weapon holding – consisted of 7 characteristics: 1.Grasping, 2.Pinching, 3.gripping between fingers, 4.Gripping with palms, 5.Pressing in two hands, 6.Holding with *Lor Kaew* posture, and 7.Holding with *Cheeb* posture. Weapon handling used in Khon performance consisted of weapon handling in *Na Phat* dance; weapon handling in fight scene; weapon handling in scripts; weapon handling for carrying purpose; placing, receiving, and passing weapons. This included the styles of holding weapons at various levels and positions, as well as techniques for weapon handling in the dance, which can be used as a guideline for the accurate and beautiful performance.

Keywords: Principles of weapon handling, Khon's male protagonist in Ramakien

บทนำ

การร่ายรำเป็นศาสตร์และศิลป์ที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นอารยะของแต่ละชาติมาแต่อดีต ชาวไทยมีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเป็นศิลปะการแสดงอันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “นาฏศิลป์ไทย” หมายถึง การร่ายรำที่เป็นการแสดงออกซึ่งความประณีตในการใช้สรีระร่างกายให้เกิดความสวยงามด้วยท่วงท่าที่มีความอ่อนช้อยนุ่มนวล ความงามปรากฏในความเข้มแข็งความสง่างาม เผย ดังเช่น การแสดงโขนที่นอกจากจะมีการร่ายรำด้วยมือเปล่าแล้วนั้นยังมีการใช้อาวุธเป็นเครื่องประกอบในการรำหรืออุปกรณ์ในการแสดง ประกอบทำนองเพลงพร้อมกับบทวรรณกรรมที่มีการประพันธ์อย่างไพเราะ อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงสุนทรียะที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตกาล

โขน ถือเป็นการแสดงนาฏกรรมชั้นสูงของไทย เป็นการแสดงที่มีมาแต่โบราณ ปรากฏแน่ชัดในจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่ามีการแสดงโขนในสมัยกรุงศรีอยุธยา อันเป็นหลักฐานยืนยันว่าชาวไทยได้มีการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติมาแต่อดีต ราชอาณาจักรสยาม ว่า “ชาวสยามมีมหรสประเภทเล่นในโรงอยู่ 3 อย่าง อย่างที่ชาวยามสยามเรียกว่าโขนนั้นรำเข้า ๆ ออก ๆ หลายคำรบ.....” (มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์, 2552, หน้า 157) หากจะกล่าวถึงการแสดงโขนยุคก่อนหน้าการบันทึกไม่พบว่าหลักฐานปรากฏเพื่อยืนยันแน่ชัดได้

โขนยังเป็นการแสดงที่รวมศิลปะหลายประเภทเข้าด้วยกันอันได้แก่ กระบี่กระบอง หนังใหญ่ และการแสดงซีกนาटकิกดาบรพ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโขนได้มีวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบการแสดงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเกิดขึ้นเป็นการแสดงโขนประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีด้วยกัน 5 ประเภทคือ โขนกลางแปลง โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว โขนหน้าจอ โขนโรงในและโขนฉาก การแสดงโขนนิยมใช้บทวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์มาใช้สำหรับแสดง

รามเกียรติ์เป็นเรื่องการประกาศเกียรติคุณของพระรามในการปราบปรามเหล่ายักษ์ที่อันทพาล อีกทั้งพระรามถือเป็นรางวัลของพระนารายณ์เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ตามความเชื่อของชาวฮินดู โดยมีอิทธิพลด้านความเชื่อมาสู่สังคมไทยในเรื่องของพระมหากษัตริย์เป็นองค์สมมุติเทพ คือ เป็นเทพเจ้าจุติมาเกิดเพื่อปราบทุกข์เข็ญแก่ราษฎร จึงทำให้เรื่องรามเกียรติ์นี้มีความสำคัญทางด้านความเชื่อในสังคมไทย ซึ่งสามารถเห็นได้จากพระนามของพระมหากษัตริย์ในอดีต อาทิเช่น สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น

ตัวละครพระหรือตัวละครเพศชายในเรื่องรามเกียรติ์มีบทบาทสำคัญ เพราะถือได้ว่าเป็นตัวละครเอกที่ดำเนินเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้แสดงเป็นตัวละครจึงจำเป็นต้องมีท่วงท่าลีลาในการร่ายรำงาม ภาควิชาเหมาะสมกับบทบาทที่เป็นเสมือนกษัตริย์หรือองค์สมมติเทพ อีกทั้งผู้แสดงต้องมีความเชี่ยวชาญชำนาญในการใช้อาวุธหรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นองค์สำคัญสำหรับการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์อีกด้วย

การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์เป็นการสู้รบระหว่างฝ่ายพลับพลา คือ ฝ่ายของพระราม กับฝ่ายลงกา คือ ฝ่ายของทศกัณฐ์ ฉะนั้นการใช้อาวุธจึงสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงโขน ซึ่งนอกจากประเด็นหลักที่ใช้อาวุธในการสู้รบแล้วบางตอนอาวุธมิได้เป็นเครื่องมือในการสู้รบเท่านั้น หากแต่ใช้อาวุธเพื่อประกอบการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ตามเหตุการณ์ในเรื่องด้วย เช่น ใช้ในการประทอนพรของพระอิศวรในตอนนิวเพชร พระพายขัดอาวุธของพระอิศวรเข้าปากนางสวหาในตอนที่กำเนิดหนุมาน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าอาวุธมิใช่เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับต่อสู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีสุนทรียะที่ปรากฏในการแสดงโขนนั้นด้วย นอกจากนี้จะเกิดจากวิธีร่ายในการดำเนินเรื่องด้วยเพลงหน้าพาทย์และการตีบทแล้วยังถือได้ว่าอาวุธเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการทำให้เกิดความงามของท่าร่ายที่ต่างจากการร่ายด้วยมือเปล่า เนื่องจากการแสดงโขนวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2563 | 137

อาวุธประกอบการร่ายตลอดการดำเนินเรื่อง อาจมีการวางบ้างก็ต่อเมื่อเป็นบทนั่งตีบทโนการแสดงหรือตามบทบาทในเรื่องแต่ละตอน

สำหรับการใช้อาวุธในการแสดงโขนบทบาทตัวละครเป็นอุปกรณ์เพื่อการต่อสู้ การป้องกันตัวและเป็นเครื่องมือที่สามารถบอก สถานะภาพและตัวตนของตัวละครนั้นได้ด้วย เช่น ตัวละครที่ถือตรีศูรคือพระอิศวร ตัวละครที่ถือตรี จักร คทา และสังข์คือพระนารายณ์ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดความงามที่เป็นลายเส้นของท่าร่าย ดังที่ไพฑูรย์ เข้มแข็ง ได้ให้ข้อคิดประโยคหนึ่งว่า “สุนทรียะของการแสดงโขนอยู่ที่ความสง่างามและลายเส้นของสรีระท่าร่าย” (ไพฑูรย์ เข้มแข็ง, สัมภาษณ์, กันยายน 26, 2556) ซึ่งความงามนี้จะเกิดได้ก็ต้องมีการฝึกซ้อม ต้องอาศัยความมุมานะและความอดทนสูงในการจัดวางท่าทางสรีระที่เหมาะสม เช่น ในการตั้งวงลักษณะของแขนและมือ ต้องเป็นในลักษณะโค้งแล้วเปิดออกไปข้างลำตัว วงต้องไม่แคบหรือหักเป็นมุมที่ข้อศอก การจับหงายส่งแขนไปด้านหลังแขนต้องตั้งแล้วเหยียดตรงให้สุดแขนไม่มีการงอข้อศอกหรือส่งแขนไปข้างหลังเพียงนิดเดียว การจับศรต้องจับในตำแหน่งกึ่งกลางของคันศรแล้วต้องหักข้อมือขึ้นตลอดเวลา (ศุภชัย จันทร์สุวรรณ, สัมภาษณ์, กันยายน 23, 2556) ในการจับอาวุธประกอบการร่ายตีบทต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่

ต่างกัน ทั้งอาวุธของแต่ละตัวละครก็มีความหลากหลายที่เป็นเฉพาะของตัวละครตามบทบาทนั้น ๆ ซึ่งการใช้อาวุธของตัวพระในการแสดงนั้นแตกต่างจากตัวละครอื่นเนื่องจากตัวพระต้องแสดงออกมาในท่วงท่าที่สง่างาม ไม่ดูคั่นหรือแข็งกร้าวเหมือนตัวยักษ์ หรือ ตัวลิง และไม่อ่อนแออย่างตัวนาง หากแต่ต้องผสมผสานไปด้วยความอ่อนช้อยแข็งแรง มีความภาคภูมิใจและสง่างาม ซึ่งผู้ที่รับบทบาทตัวพระนั้นต้องมีการฝึกฝนฝีมือในการรำและการใช้อาวุธให้เกิดความชำนาญเป็นอย่างมากจึงจะสามารถถ่ายทอดบทบาทได้อย่างสมบูรณ์

อาวุธที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์นั้นมีมากมายและหลากหลายรูปแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) อาวุธสั้น 2) อาวุธยาว และ 3) อาวุธพิเศษ สำหรับอาวุธในแต่ละประเภทนั้นมีจารีตในการใช้ การจับ การถือที่แตกต่างกันไปในแต่ละอาวุธตามบทบาทในการแสดง อีกทั้งอาวุธแต่ละชนิดยังมีความเชื่อฝังอยู่และมีข้อจำกัดการใช้ในลักษณะท่าทางต่าง ๆ เช่น การใช้ลูกศรของพระรามกวนน้ำในการแสดงตอนถอนน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น (ไพฑูรย์ เข้มแข็ง, สัมภาษณ์, กันยายน 26, 2556) และยังมีอีกหลายประการในการใช้อาวุธที่เป็นข้อปฏิบัติที่สะท้อนผ่านการแสดงจนกลายเป็นหลักการที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในวงการศึกษาพิณนาฏศิลป์

ในปัจจุบันนี้พบว่าหลักสูตรวิชาด้านนาฏศิลป์มีผู้เรียนทั้งผู้ที่สำเร็จการศึกษาในสถานศึกษาที่สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมโดยตรงและผู้สำเร็จการศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษา มีโอกาสที่จะศึกษาในวิชาด้านนาฏศิลป์ในระดับอุดมศึกษา อีกทั้งหลักสูตรในปัจจุบันได้ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ในทุก ๆ ด้าน เกี่ยวกับศิลปะการแสดง จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้อยู่ในวงการวิชาชีพด้านนาฏศิลป์ โดยการศึกษาวิชานาฏศิลป์ชั้นพระ 10 ปี และมีสถานะภาพเป็นอาจารย์ที่คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 7 ปี และมีประสบการณ์ด้านการแสดงมาโดยตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงาน มีโอกาสได้รับการถ่ายทอดท่ารำจากอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน พบว่าในการใช้อาวุธของนักศึกษาทั้งในการเรียนและการแสดงนั้นยังไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์และขาดทักษะในการใช้อาวุธ ทั้งการจับ และการวางตำแหน่งของการถืออาวุธในการรำพลที่เกิดขึ้นคือ ท่ารำออกมาไม่งดงาม ขึ้นลอย ไม่สมบูรณ์ เป็นอุปสรรคต่อการรำ เป็นต้น

ด้วยประการนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้อาวุธของตัวพระในการแสดงในเรื่องราวเกียรติ์ถือว่ามีความสำคัญ มีความแตกต่างของชนิด ลักษณะ ขนาด และความหลากหลายของวิธีใช้ตามบทบาทการแสดง เพื่อให้มีการใช้อาวุธมีความถูกต้องตามจารีตที่วงการนาฏศิลป์ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาและบันทึกไว้เพื่อการปฏิบัติอย่าง

ถูกต้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ตลอดจนเป็นการสร้างบรรทัดฐานของระเบียบการใช้อาวุธในการแสดงและองค์ความรู้ในการใช้อาวุธต่าง ๆ ในบทบาทของตัวพระในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งหากไม่มีการศึกษาอาจทำให้รูปแบบ ตลอดจนวิธีการใช้อาวุธในการแสดงโขนตอนอื่น ผู้วิจัยเกรงว่าจารีต ระเบียบวิธีการใช้อาวุธอาจเลือนหายตามกาลเวลา และความนิยมของผู้คนต่อการชมการแสดงโขน จึงควรศึกษาเพื่อเป็นจารีตการอนุรักษ์ศิลปะและภูมิปัญญาที่มีแต่อดีตให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของอาวุธที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการแสดงของตัวพระที่ปรากฏในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์
2. เพื่อศึกษาหลักการใช้อาวุธของตัวพระในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลรอง

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ดำรงตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติหรือผู้เชี่ยวชาญโขนพระที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ด้านการสอนและการแสดงโขนในบทบาทของตัวพระมาแล้วกว่า 35 ปี และยังคงปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงาน วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สำนักงานสังคีต กระทรวงวัฒนธรรม จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังมีรายนามต่อไปนี้

1. รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยโขนพระและศิลปินแห่งชาติ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์) (ผู้บรรยาย, 20 กันยายน 2556)
2. นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยโขนพระวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ) (ผู้บรรยาย, 20 กันยายน 2556)
3. นายวีระชัย มีบ่อทรัพย์ (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยโขนพระ คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์) (ผู้บรรยาย, 20 กันยายน 2556)
4. นายปกรณ์ พรพิสุทธ์ (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยโขนพระ สำนักงานสังคีตกรมศิลปากร) (ผู้บรรยาย, 20 กันยายน 2556)

1.2 ผู้ให้ข้อมูลรอกกลุ่มนักวิชาการ โดยเป็นนักวิชาการสังกัดสำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ที่เคยเรียนixonพระจากวิทยาลัยนาฏศิลป์และปฏิบัติงาน ณ สำนักงานการสังคีต กระทรวงวัฒนธรรมในฐานะนักแสดงและนักวิชาการมาแล้วกว่า 30 ปี จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ดังมีรายนามต่อไปนี้

1. นายชวลิต สุนทรานนท์ (นักวิชาการการละครและดนตรีเชี่ยวชาญ สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร) (ผู้บรรยาย, 20 กันยายน 2556)

2. นายสมรรัตน์ ทองแท้ (นักวิชาการการละครและดนตรีชำนาญการ สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร) (ผู้บรรยาย, 3 ตุลาคม 2559)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1.1 ลักษณะของอาวุธที่ใช้ในการแสดงixonของตัวพระในเรื่องรามเกียรติ์

1.2 รูปแบบ วิธีการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ ในการแสดงixonของตัวพระในเรื่องรามเกียรติ์

2. แบบสังเกตการณ์

ในการสังเกตการณ์ประกอบการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยตั้งประเด็นในการสังเกตการณ์ คือ การถือ การจับ การใช้อาวุธของตัวพระในการแสดงixonเรื่องรามเกียรติ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก นักแสดงixon ตลอดจนนักแสดงนักศึกษาในชั้นเรียนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้อาวุธ เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์หลักการใช้อาวุธของตัวพระในการแสดงixonเรื่องรามเกียรติ์

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้

การตรวจสอบเครื่องมือของผู้วิจัยโดยการขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิในคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่มีตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป ดังนี้

1. รองศาสตราจารย์ สุภาวดี โพธิเวชกุล (ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา)

2. รองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา สายทองคำ (คณบดีคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขวัญใจ คงถาวร (รองคณบดีคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาจากเอกสาร

การศึกษาจากเอกสารมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อศึกษาความเป็นมาลักษณะของอาวูธประจำกายของตัวพระในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตลอดจนจารีตและการใช้อาวูธในลักษณะต่างโดยมีวิธีดำเนินการจัดเก็บข้อมูล ดังนี้

1. **เก็บข้อมูลจากเอกสาร** ได้แก่ หนังสือ เอกสาร งานวิจัยวิทยานิพนธ์ ตลอดจนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. **การสัมภาษณ์** แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ข้อมูลรองกลุ่มนักวิชาการ ในประเด็นเรื่องข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโขน เรื่องบทที่ใช้สำหรับการแสดงโขน ที่มาของอาวูธ ตลอดจนหลักการวิธีการใช้อาวูธของตัวพระในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับกับบุคคลที่จะทำการสัมภาษณ์เกี่ยวข้องแบบลูกศิษย์กับครู ตลอดจนเป็นผู้ร่วมสอน สามารถขอความกรุณาสัมภาษณ์ได้โดยไม่ต้องมีหนังสือในการขอความอนุเคราะห์เพื่อเข้าสัมภาษณ์

3. **การสังเกตการณ์** การสังเกตการณ์การแสดงโขน ณ โรงละครแห่งชาติของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร การแสดงโขนของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยสังเกตการณ์วิธีการใช้อาวูธของนักแสดงในบทบาทของตัวพระ เพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การทำวิจัย โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์คือ

1. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยเป็นวิชาเอกและในสถานที่ที่มีการแสดงโขนเป็นประจำอาทิ เช่น โรงละครแห่งชาติ โดยการจดบันทึกเหตุการณ์การแสดง การเรียนการสอน ตลอดจนการบันทึกภาพ เพื่อนำมาประกอบการบรรยายในรายงานการวิจัย

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยรับการถ่ายทอดวิธีการใช้อาวูธจากผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมทั้งสังเกตวิธีการใช้อาวูธของผู้ให้ข้อมูลและนำมาฝึกปฏิบัติ ตลอดจนเป็นผู้ฝึกซ้อม และเป็นผู้แสดงในการแสดงโขนบทบาทตัวพระของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

4. การฝึกปฏิบัติกับผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยเข้ารับการชี้แนะฝึกปฏิบัติวิธีการจัดการถืออาวุธในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับในวงการนาฏศิลป์ไทยตัวโน้ตพระ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ลักษณะของการใช้อาวุธ

5. ประสบการณ์ของผู้วิจัย จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้อยู่ในวงการวิชาชีพด้านนาฏศิลป์ คือ ศึกษาวิชานาฏศิลป์ไทยโน้ตพระจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด 6 ปี และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 4 ปี รวมเป็น 10 ปี และทำงานเป็นอาจารย์ที่สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 7 ปี อีกทั้งยังมีประสบการณ์ด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทยทั้งการแสดงโน้ตละคร และระบำเบ็ดเตล็ด มาโดยตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงาน อาทิเช่น รับบทเป็นพระรามในการแสดงโน้ตหน้าพระที่นั่งงานสโมสรมณีนีบาต รับบทเป็นพระลักษมณ์การแสดงโน้ตพระราชทานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และงานสำคัญในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งมีโอกาสดำเนินการถ่ายทอดความรู้จากอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน อาทิเช่น รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ, นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง, นายวีระชัย มีบ่อทรัพย์ และนายปรกรณ์ พรพิสุทธิ์ เป็นต้น

การตรวจสอบความถูกต้องหรือความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เป็นการใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยศึกษาและเชื่อมโยงข้อมูลเรื่องเดียวกันจากที่มาหลายแหล่งทั้งข้อมูลทางเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ได้ขอความกรุณากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยสรุปแล้วอีกครั้ง เพื่อประกันความเชื่อมั่นในความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจัดระเบียบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ มาวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษามาตีความแล้ววิเคราะห์เรียบเรียงได้ ดังนี้ ข้อมูลที่มาจากการแสดงโน้ต เรื่องราวในเรื่องรามเกียรติ์ ความสำคัญที่มาของอาวุธ ตลอดจนรูปแบบและลักษณะอาวุธต่าง ๆ ของตัวพระที่ปรากฏในการแสดงโน้ตเรื่องรามเกียรติ์ นำข้อมูลมาตีความให้เกิดความเข้าใจ เพื่ออธิบายความในเรื่องลักษณะของอาวุธประจำกายและอาวุธที่ใช้ประกอบการตีบทของตัวละครในแต่ละตัวที่ปรากฏในวรรณกรรมและการแสดงโน้ตเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากร ตลอดจนหลักการและระเบียบวิธีวิธีการใช้อาวุธในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ ในการแสดงโน้ตเรื่องรามเกียรติ์

จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การฝึกปฏิบัติกับศิลปินผู้ทรงคุณวุฒิ และใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัย นำข้อมูลมาดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้ นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การบันทึกภาพจากการเข้าฝึกปฏิบัติ และการจดบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์มาถอดเทป ผู้วิจัยทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง จากนั้นนำข้อมูลของการศึกษาจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การฝึกปฏิบัติ และใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัยมาวิเคราะห์และแบ่งออกเป็นประเด็นหลัก เพื่อที่จะตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ ลักษณะของระเบียบวิธีการใช้อาวุธประจำกายและอาวุธที่ใช้ประกอบในการแสดง หลักการในใช้อาวุธในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคในการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ จากนั้นนำข้อคิดเห็นและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ การสังเกตการณ์การแสดง โขน และการสอนนาฏศิลป์ไทยของตัวผู้วิจัยนำมาประกอบกัน และวิเคราะห์ถึงหลักการใช้อาวุธในการแสดง โขนตัวพระในเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเป็นประโยชน์ในส่วนของจารีตการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดวัฒนธรรมไทยด้านนาฏศิลป์ต่อไป

ผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่ารามเกียรติ์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการสู้รบ โดยมีนัยแฝงถึงวัฒนธรรมชนะธรรม โขนเป็นการบูรณาการจากการแสดง 3 ชนิด ได้แก่ การแสดงชักนาค ดึกดาบรรพ์ กระบี่กระบอง และหนังใหญ่ มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องสามารถแบ่งการแสดงโขนออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) โขนกลางแปลง 2) โขนโรงนอก หรือ โขนนั่งราว 3) โขนหน้าจอ 4) โขนโรงใน 5) โขนฉาก ในปัจจุบันการแสดงโขนนิยมเล่นเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ วรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์การต่อสู้ของฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์ในประเทศไทย มีรามเกียรติ์หลายฉบับหลายสำนวน รามเกียรติ์บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถือว่าเป็นวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่สมบูรณ์ที่สุด วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ทุกฉบับล้วนได้นำเอาเค้าโครงมาจากวรรณกรรมของรัชกาลที่ 1 โดยปรับให้เป็นสำนวนของผู้ประพันธ์ในแต่ละฉบับ

ในการแสดงโขนของกรมศิลปากรได้จัดแสดงมาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำบทเพื่อประกอบการแสดงหลากหลายสำนวน กล่าวได้ว่าในการแสดงโขนในตอนเดียวแต่คำประพันธ์หรือบทนั้นแตกต่างกัน เนื่องจากมีการปรับปรุงบทตามความถนัดของผู้กำกับ/ผู้จัดทำบทในโอกาสนั้น ๆ ตลอดจนเป็นเพื่อเป็นการสร้างอรรถรสใหม่ ๆ เพราะเมื่อจัดการแสดงในตอนนั้นขึ้นแล้วได้รับความนิยมก็จะแสดงตอนนั้นซ้ำ ๆ อยู่เสมอ หากแต่เค้าโครงเรื่องก็ยังคงเป็นเรื่องราวตามวรรณกรรม

ในการแสดงโขนบทบาทของตัวพระถือเป็นตัวละครสำคัญยิ่ง เพราะเป็นตัวละครหลัก ในการดำเนินบทบาทตัวพระในการแสดงโขน สามารถแบ่งได้เป็นตัวพระที่เป็นเทพเจ้าและ ตัวพระที่เป็นมนุษย์ นอกจากตัวละครพระรามที่เป็นพระเอกของเรื่องแล้ว ตัวละครพระอื่น ๆ ก็ยังมีบทบาทเด่นเป็นตัวเอกในแต่ละตอน อีกทั้งยังถือเป็นตัวแทนของฝ่ายธรรมะอีกด้วย

นักแสดงที่รับบทตัวพระในการแสดงโขน จะต้องถ่ายทอดบทบาทของตัวพระให้สง่างาม ภูมิฐาน ไม่ว่าจะเป็นกระบวนร่ายรำในการตีบท การรำนกหน้าพาทยกระบวนการใช้อาวุธก็ถือเป็น สิ่งสำคัญที่นักแสดงจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะให้ชำนาญ เพื่อถ่ายทอดบทบาทของตัวละครให้ ออกมาสมบูรณ์แบบที่สุด

อาวุธความหมายโดยทั่วไป อาวุธตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง (1) [-วุธ] น. เครื่องมือที่ใช้ในการทำร้าย ทำลาย ป้องกัน ต่อสู้ หรือฆ่า (ป. อาวุธ, อาวุธ; ส. อาวุธ). (2) น. โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น ใช้ปัญญาเป็นอาวุธ (ป. อาวุธ, อาวุธ; ส. อาวุธ). (3) (กฎ) น. สิ่งซึ่งโดยสภาพได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประทุษร้ายร่างกาย ของบุคคล และรวมถึงสิ่งซึ่งไม่เป็นอาวุธโดยสภาพแต่ซึ่งได้ใช้หรือเจตนาจะใช้ประทุษร้าย ร่างกายถึงอันตรายสาหัสอย่างอาวุธ. (ป. อาวุธ, อาวุธ; ส. อาวุธ.) (www.royin.go.th/dictionary/อาวุธ)

อาวุธในความหมายของการแสดงโขน หมายถึง อาวุธสมมุติที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อให้ เหมาะสมกับการแสดง เป็นอุปกรณ์ที่มีรูปลักษณะเป็นอาวุธ และเป็นอุปกรณ์ที่ตัวละครใช้ถืออยู่ ในมือเพื่อประกอบการแสดง เช่น ดอกบัว เป็นต้น โดยเลียนแบบหรือได้เค้าโครงมาจาก จิตรกรรม ประติมากรรมตามความเชื่อทางศาสนาฮินดู ตลอดจนจากจินตนาการของผู้ประดิษฐ์ที่ได้แนวคิด จากวรรณกรรม (สมรรัตน์ ทองแท้. สัมภาษณ์. ตุลาคม 3, 2559)

จากการศึกษาที่มา รูปแบบ ลักษณะของอาวุธที่ใช้เป็นอุปกรณ์หลักในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากรสามารถจำแนกอาวุธของแต่ละตัวละครที่ใช้สำหรับการแสดง ได้ดังนี้ได้ดังนี้

ลำดับที่	ตัวละคร	อาวุธประจำ กาย	อาวุธไม่ประจำกาย	หมายเหตุ
1	พระอิศวร	ตรีศูล	-	
2	พระนารายณ์	ตรี, คทา, จักร,	-	
3	พระพรหม	-	หอก, แวนทิพย์หรือ แวนแก้วสุรगานต์	
4	ท้าวบาลีวราช	พระขรรค์	-	

ลำดับที่	ตัวละคร	อาวุธประจำ กาย	อาวุธไม่ประจำกาย	หมายเหตุ
5	พระอินทร์	วชิระ, ครุ, สังข์	-	
6	พระวิษณุกรรม	ฝัก	-	
7	พระอาทิตย์	ดอกบัว	-	
8	พระอรชุน	พระขรรค์		
9	พระพาย	พระขรรค์	-	
10	ท้าวอชบาล	พระขรรค์	-	
11	ท้าวทศรถ	พระขรรค์	-	
12	พระราม	คันศร, ลูกศร	หอก, แว่นทิพย์หรือ แว่นแก้วสุรกันต์	
13	พระพรต	คันศร, ลูกศร	-	
14	พระลักษมณ์	คันศร, ลูกศร , พระขรรค์	หอก	
15	พระสัตรุต	คันศร, ลูกศร	-	
16	พระมงกุฎ	คันศร, ลูกศร	-	
17	พระลบ	คันศร, ลูกศร	-	

จากข้างต้นสามารถแบ่งตามวิธีการจับอาวุธออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. อาวุธสั้น หมายถึง อาวุธที่มีขนาดความยาวไม่เกิน 115 เซนติเมตร ได้แก่ ดี่, คทา, ฝัก และพระขรรค์
2. อาวุธยาว หมายถึง อาวุธที่มีขนาดความยาวตั้งแต่ 115 เซนติเมตรขึ้นไป ได้แก่ คันศร และหอก
3. อาวุธพิเศษ หมายถึง อาวุธที่มีลักษณะพิเศษเป็นอาวุธเฉพาะซึ่งมีความแตกต่างจากอาวุธสั้นและอาวุธยาว ได้แก่ จักร, วชิระ, แว่นทิพย์, สังข์ และลูกศร

โดยแบ่งวิธีการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ของกรมศิลปากรได้ดังนี้

1. การจับอาวุธ หมายถึง การใช้มือสัมผัสหรือควบคุมอาวุธนั้นอยู่ในมือตามลักษณะต่าง ๆ การใช้มือเพื่อจับอาวุธนั้นขึ้นมา ซึ่งอาวุธนั้นอาจวางอยู่ที่พื้น บนพาน

บนเตียง หรือตามจุดต่าง ๆ ในฉากของการแสดงแล้วนำอาวุธนั้นขึ้นมาถืออยู่ในมือของตน โดยมีหลักการสำคัญในการปฏิบัติ คือ จะใช้มือขวาในการจับอาวุธนั้นเสมอ ตลอดจนการจับอาวุธจากการสู้รบตามกระบวนท่าและบทของการแสดงทั้งที่เป็นอาวุธประจำกาย และอาวุธไม่ประจำกาย มีหลักการใช้อาวุธในลักษณะต่าง ๆ มี 7 ลักษณะ ได้แก่ 1) การจับแบบกำอาวุธ 2) การจับอาวุธแบบคืบอาวุธ 3) การจับอาวุธแบบนิ้วหนีบอาวุธ 4) การจับอาวุธแบบหนีบอาวุธกับฝ่ามือ 5) การจับอาวุธแบบท่าพนมมือ 6) การจับอาวุธแบบมือล่อแก้ว 7) การจับอาวุธแบบมือจีบ ซึ่งพบว่าการจับอาวุธแบ่งได้เป็น 3 ประเภทได้แก่

1) ลักษณะการจับอาวุธยาว คือ อาวุธที่มีคมหรือส่วนหัวของอาวุธสั้นกว่าตัวด้าม หรืออาวุธที่มีด้ามยาว ตลอดจนอาวุธที่มีส่วนหัวส่วนกลางและส่วนปลายของอาวุธ

2) ลักษณะการจับอาวุธสั้น คือ การจับอาวุธของนักแสดงที่กำลังดำเนินเรื่องในบทบาทการสู้รบทั้งที่เป็นอาวุธประจำกายและอาวุธไม่ประจำกาย ที่มีลักษณะท่าทางตามรูปแบบของการแสดงโขน

3) ลักษณะการจับอาวุธพิเศษ คือ อาวุธที่ไม่มีด้ามหรือส่วนที่ไว้สำหรับจับ

2. การวางอาวุธ หมายถึง การปล่อยอาวุธจากมือที่ถืออาวุธอยู่ตามลักษณะและตำแหน่งต่าง ๆ การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิจัยหลักการวางอาวุธในขณะที่ทำการแสดงโขน

1) ลักษณะของอาวุธที่วางอยู่ในฉาก หมายถึง อาวุธในฉากการแสดงนักแสดงจะร่ำด้วยมือเปล่าในบทขึ้นก่อนถึงจะทำการแสดงในฉากนั้น ๆ โดยจะมีการกล่าวถึงอาวุธที่จะดำเนินเรื่องในบทต่อไป และจับอาวุธนั้นขึ้นมาเพื่อทำการแสดงในบทต่อไป

2) ลักษณะการวางอาวุธที่นักแสดงถือออกมา หมายถึง นักแสดงจะต้องถืออาวุธประกอบการแสดงออก และจะวางอาวุธก็ต่อเมื่อต้องมีการร่ำดำเนินเรื่องราวต่อไปด้วยมือเปล่าหรือเมื่อมีบทที่ต้องวางอาวุธ

3. การถืออาวุธ หมายถึง การประคองอาวุธในตำแหน่งต่าง ๆ ตามรูปแบบลักษณะของท่าร่ำ ประกอบไปด้วย การร่ำใช้บทยึดบทยืน การร่ำหน้าพาทย์ การพกพาเป็นอาวุธประจำกาย ตลอดจนการถือในการรับในการแสดงโขนของท่าร่ำ

1) ลักษณะการถืออาวุธ หมายถึง การใช้มือถืออาวุธให้ถูกต้องสวยงาม

2) ตำแหน่งในการถืออาวุธ หมายถึง ลักษณะการวางตำแหน่งในการถืออาวุธแต่ละตำแหน่งตามลักษณะของร่างกาย

3) วิธีการถืออาวุธประกอบการท่าร่ำ หมายถึง ลักษณะการจัดท่าทางการถืออาวุธประกอบการท่าร่ำต่าง ๆ

อภิปรายและสรุปผล

จากการวิจัยพบว่ารามเกียรติ์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการสู้รบโดยมีนัยแฝงถึงวัฒนธรรมชนชั้นวรรณะ โดยชนชั้นเป็นการบูรณาการจากการแสดง 3 ชนิด ได้แก่ การแสดงซันนาคตีกดาบรพรพ์ กระบี่กระบอง และหนังใหญ่ การแสดงโขนนิยมเล่นเพียงอย่างเดียว คือ วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์การต่อสู้ของฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์ในประเทศไทย มีรามเกียรติ์หลายฉบับหลายสำนวน รามเกียรติ์บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถือว่าเป็นวรรณกรรมที่สมบูรณ์ที่สุด วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ทุกฉบับล้วนได้นำเอาเค้าโครงมาจากวรรณกรรมของรัชกาลที่ 1 โดยมีการปรับให้เป็นสำนวนของผู้ประพันธ์ในแต่ละฉบับ

การแสดงโขนของกรมศิลปากรได้จัดแสดงมาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำบทเพื่อประกอบการแสดงหลากหลายสำนวน กล่าวได้ว่าการแสดงโขนในตอนเดียวแต่คำประพันธ์หรือบทนั้นแตกต่างกัน เนื่องจากมีการปรับปรุงบทตามความถนัดของผู้กำกับผู้จัดทำบทในโอกาสนั้น ๆ ตลอดจนเป็นการสร้างสรรณธรรมใหม่ ๆ ทำให้ได้รับความนิยมและทำแสดงต่อนั้นซ้ำ ๆ อยู่เสมอ แต่เค้าโครงเรื่องก็ยังเป็นเรื่องราวตามวรรณกรรม

การแสดงโขนเป็นบทบาทของตัวละครถือเป็นตัวละครสำคัญยิ่งเพราะเป็นตัวละครหลักในการดำเนินบทบาทตัวละครในการแสดงโขน สามารถแบ่งได้เป็นตัวละครที่เป็นเทพเจ้าและตัวละครที่เป็นมนุษย์ นอกจากตัวละครพระรามที่เป็นพระเอกของเรื่องแล้ว ตัวละครพระอื่น ๆ ก็ยังมีบทบาทเด่นเป็นตัวเอกในแต่ละตอน อีกทั้งยังถือเป็นตัวแทนของฝ่ายธรรมะอีกด้วย

ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องราวการศึกษาสังคม อารมณ์ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการทำสงครามจึงถือเป็นอุปกรณ์สำคัญต่อการแสดง ซึ่งอาวุธแต่ละชนิดมีที่การประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมสำหรับการแสดงโดยมีที่มาจากวรรณกรรม ประติมากรรม ตลอดจนจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรามเกียรติ์ โดยมีการใส่จินตนาการของผู้ประติมากรเพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นงานศิลปะอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในการแสดงโขน

การเลือกใช้อาวุธประกอบการแสดงนั้น นักแสดงต้องคำนึงถึงลักษณะของอาวุธกับสรีระร่างกายให้มีความเหมาะสมกัน กล่าวคือ การเลือกใช้อาวุธนักแสดงต้องคำนึงถึงสัดส่วนของอาวุธกับสัดส่วนของร่างกาย ตลอดจนน้ำหนักของอาวุธที่นักแสดงนั้นใจ เมื่อทำการแสดงแล้วอาวุธนั้นจะไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการแสดง

นักแสดงที่รับบทตัวพระในการแสดงโขนนอกจากจะต้องถ่ายทอดบทบาทของตัวพระให้สว่างามภูมิฐาน ไม่ว่าจะเป็นกระบวนร่ายรำในการตีบท การรำนกหน้าพาทย์กระบวนการใช้อาวุธ ก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่นักแสดงจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะให้ชำนาญเพื่อที่สามารถถ่ายทอดบทบาทของตัวละครให้ออกมาสมบูรณ์แบบ

อนึ่งการใช้อาวุธในการแสดงโขนถือว่าเป็นอุปกรณ์ที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงโขนอีกประการหนึ่งด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์สุภาวดี โพธิเวชกุล อาจารย์ที่ปรึกษา ในการให้คำแนะนำ คำปรึกษา ตลอดจนการหาข้อมูลทางวิชาการในการวิจัย

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ) อาจารย์ ไพฑูรย์ เข้มแข็ง อาจารย์วีระชัย มีบ่อทรัพย์ อาจารย์ปกรณ์ พรพิสุทธิ์ อาจารย์ชวลิต สุนทรานนท์ อาจารย์สมรัตน์ ทองแท้ ผู้ให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัยครั้งนี้และช่วยชี้แนะให้คำแนะนำ

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา สายทองคำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวัญใจ คงถาวร ที่กรุณาตรวจสอบแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอบคุณ คุณอาจารย์ ในภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปศึกษานาฏดุริยางค์ที่เคยช่วยเหลือและให้คำแนะนำ

เอกสารอ้างอิง

ชวลิต สุนทรานนท์. (ผู้บรรยาย) (20 กันยายน 2556). **การละครและดนตรี**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.

ปกรณ์ พรพิสุทธิ์. (ผู้บรรยาย) (20 กันยายน 2556). **นาฏศิลป์ไทยโขนพระ**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.

ไพฑูรย์ เข้มแข็ง. (ผู้บรรยาย) (20 กันยายน 2556). **ด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนพระ)**.

กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยนาฏศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.

มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์. (2552). **ราชอาณาจักรสยาม**. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.

วีระชัย มีบ่อทรัพย์. (ผู้บรรยาย.) (20 กันยายน 2561). **นาฏศิลป์ไทยโขนพระ**.

กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

ศุภชัย จันทรสุวรรณ. (ผู้บรรยาย) (20 กันยายน 2556). **ศิลปินแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร:

คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.

สมรัตน์ ทองแท้. (ผู้บรรยาย) (3 ตุลาคม 2559). **การละครและดนตรี**. กรุงเทพมหานคร:

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.